

Кибраева Мунира Анаркуловна,

Эл аралык жогорку медициналык мектебинин
гуманитардык сабактар кафедрасынын улук окутуучусу munirakibraeva@gmail.com

Кибраева Мунира Анаркуловна, Ст. преподаватель кафедры
гуманитарных дисциплин. Международная высшая школа медицины.
munirakibraeva@gmail.com

Kibraeva Munira Anarkulovna,
Senior teacher of humanities department of International
higher school of medicine munirakibraeva@gmail.com

**ЧЕТ ЭЛДИК СТУДЕНТТЕРДИН КЫРГЫЗСТАНДАГЫ СОЦИАЛДЫК ЖАНА МАДАНИЙ
АДАПТАЦИЯСЫ
СОЦИАЛЬНАЯ И КУЛЬТУРНАЯ АДАПТАЦИЯ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ В КЫРГЫЗСТАНЕ
SOCIOCULTURAL ADAPTATION OF INTERNATIONAL STUDENTS IN KYRGYZSTAN**

Аннотациясы: Бул макалада чет элдик студенттердин Кыргызстандагы социалдык жана маданий жактан адаптациясы каралат. Кыргызстандагы билим берүү системасы жана жергиликтүү маданият өзгөчөлүктөрү чет элдик студенттер үчүн кандай кыйынчылыктарды жана мүмкүнчүлүктөрдү жаратарын талдоо максатында изилденет. Мындан тышкары, студенттердин окууда жана күнүмдүк жашоодо ийгиликтүү интеграцияланышы үчүн адаптациялоо программаларынын мааниси белгиленет.

Негизги сөздөр: Чет элдик студенттер, социалдык адаптация, интеграция, коммуникация, жогорку окуу жай, миграция.

Аннотация: В данной статье рассматриваются процессы социокультурной адаптации иностранных студентов в Кыргызстане. Анализируются, какие трудности и возможности создают особенности образовательной системы и местной культуры для иностранных студентов. Также подчеркивается важность программ адаптации для успешной интеграции студентов, как в учебный процесс, так и в повседневную жизнь.

Ключевые слова: Иностранные студенты, социальная адаптация, интеграция, коммуникация, высшее образование, миграция.

Annotation: This article examines the sociocultural adaptation of international students in Kyrgyzstan. It analyzes the challenges and opportunities that arise for foreign students due to the specific features of the educational system and local culture in Kyrgyzstan. Additionally, the importance of adaptation programs for successful integration in both academic and everyday life is highlighted.

Keywords: International students, social adaptation, integration, communication, higher education, migration.

Кириш сөз. Акыркы жылдары Кыргызстандагы университеттерди тандаган чет элдик студенттердин саны кыйла өстү. Бул процесс алардын социалдык жана маданий жактан адаптациясы үчүн натыйжалуу механизмдерди ишке киргизүүнү талап кылат, себеби студенттердин билим берүү чөйрөсүнө жана жергиликтүү коомго ийгиликтүү интеграцияланышын камсыз кылуу үчүн маанилүү.

Кыргыз Республикасынын 2021-2040-жылдарга билим берүүнү өнүктүрүү концепциясына ылайык, чет өлкөлүк студенттерди окуу процессине тартуу маанилүү жана жоопкерчиликтүү милдет болуп саналат. Чет өлкөлүк

студенттердин адаптациясы менен байланышкан маселелерди чечүү билим берүү мекемелеринин беделин жана,

Кыргызстандын чет өлкөлөрдөгү баркын көтөрөт [1, С. 5]. Миграция боюнча эл аралык уюмдун изилдөөсү боюнча Кыргызстан Борбордук Азиядагы мамлекеттердин арасында чет өлкөлүк студенттердин саны боюнча биринчи орунду ээлейт.

Изилдөө. Социомаданий адаптация социалдык адаптациянын бир түрү катары каралат жана бул — инсан менен жаңы социомаданий чөйрөнүн ортосундагы татаал, көп багыттуу өз ара аракеттенүү процессин билдирет. Бул процесс учурунда чет өлкөлүк студенттер этникалык жана психологиялык өзгөчөлүктөрүнө карабастан ар түрдүү психологиялык, социалдык, адептик жана диний тоскоолдуктарды жеңип, жаңы ишаракеттердин жана жүрүм-турум формаларынын өздөштүрүп алышат. Ийгиликтүү адаптация болуусу албетте студенттердин окуудагы жана жашоодогу активдүү болуусуна таасирин тийгизет. Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитетинин маалыматына ылайык, 2021-2022-окуу жылынын башталышында жогорку окуу жайларындагы студенттердин 35%дан ашыгын чет өлкөлүк жарандар түзгөн, анын ичинен 28%га жакыны КМШ мамлекеттеринин өкүлдөрү болгон. Окуу процессинде чет өлкөлүк студенттер жаңы социалдык-маданий жана тилдик маселелерге дуушар болушат. Алардын эмгек жана эс алуу тартиби өзгөрүп, жаңы табигый-географиялык жана климаттык шарттар менен кездешет, бул алардын көнүмүш эмес эмоционалдык сезимдеринин келип чыгуусуна алып келет. Башка маданият өкүлдөрү менен баарлашуу тажрыйбасы бар же башка өлкөдө жашап көргөн студенттер социомаданий адаптация процессин жеңилірээк баштан кечиришет деп эсептелет [2, с. 164]. Себеби аларда «маданий сезгичтик» деп аталган белгилүү бир даражадагы сапат бар, бул алардын башка өлкөнүн маданий өзгөчөлүктөрүн кабыл алуусун, түшүнүүсүн, кайра жаратуусун жана интерпретация кылуусун камсыздайт. Маданияттар аралык баарлашуунун мурунку тажрыйбасы башка өлкөдө болуу учурундагы стрессти азайтууда позитивдүү ролду ойнойт, ал эми мындай тажрыйбасы жок студенттер «маданий шокту» башынан кечириши мүмкүн. Социомаданий адаптация процессине таасир этүүчү негизги факторлор болуп төмөнкүлөр саналат деп жыйынтык чыгарууга болот:

- маданияттар аралык баарлашуунун мурунку тажрыйбасы;
- күтүүлөр;
- маданий аралык айырма; – маданий иденттүүлүк.

Ал эми, студенттердин ишенимдүүлүгүн карап көрсөк. Студенттердин 62%ы кандайдыр бир маселе жаралса, алар биринчи кезекте өздөрүнүн билим берүү мекемесине кайрылышарын белгилешкен [6, с. 10-24].

Эл аралык жогорку медициналык мектептин, гуманитардык сабактар кафедрасынын мисалында карап көрсөк мамлекеттик тилди өнүктүрүү боюнча бир кыйла багыттуу иш чаралар уюштурулат.

Таблица №1

*Эл аралык жогорку медициналык мектептин 2024-2025-окуу жылына карата
Мамлекеттик тилди өнүктүрүү боюнча иш планы*

№	Иш чаралар
1.	Мамлекеттик тил күнүн белгилөө.
2.	Айтматов жумалыгын өткөрүү.
3.	Ак калпак жана Желек күнүн белгилөө.
4.	Кинотеатрга баруу (кыргызча кинолорду көрүү)
5.	“Ырдайлы кыргыз ырларын” конкурсун өткөрүү.
6.	Спич конкурс өткөрүү.
7.	Университеттер арасында мамлекеттик тилде өтүүчү кароо- сынактарга, конкурстарга, олимпиадаларга катышуу.
8.	Жогорку окуу жайлар арасында мамлекеттик тилди өнүктүрүү иши боюнча уюштурган иш-чараларга катышуу.
9.	Жалпы ЭАЖММдин иш -чараларына катышуу.

Чет элдик студенттердин адаптацияланышын жогорудагы иш-чаралар менен байланыштырууда бир нече негизги аспекттерди эске алабыз:

Социалдык жана маданий интеграция. Айтматов жумалыгы жана Ак калпак менен Желек күнү сыяктуу иш-чаралар чет элдик студенттердин кыргыз маданияты менен таанышып, жергиликтүү коомго интеграцияланышына жардам берет. Бул студенттерге жаңы чөйрөдө өздөрүн жогору сезүүгө, жаңы досторду таап, кыргыз тилин

үйрөнүүгө мүмкүнчүлүк түзөт.

Тилдик адаптация. Кинотеатрга баруу сыяктуу иш-чаралар студенттердин кыргыз тилин практикалык жол менен

үйрөнүшүнө жардам берет. Бул студенттердин тилдик адаптациясын жакшыртып, аларды билим берүү процессине активдүү тартууга мүмкүндүк берет.

Эмоционалдык колдоо. Мамлекеттик тилде өтүүчү сынактарда катышуу чет элдик студенттердин өзүн-өзү билдирүүсүн жана коомдук активдүүлүгүн жогорулатат. Бул алардын эмоционалдык абалын жакшыртып, стресс жана коопсуздук сезимин жоюуга жардам берет.

Окуудагы жетишкендиктер. Окуу формаларынын жана методологияларынын айырмасы чет элдик студенттер үчүн адаптациялык кыйынчылыктарды жаратышы мүмкүн. Иш-чаралар аркылуу студенттер билим берүү процессине даярданып, кесиптик сабаттуулугун жогорулата алышат.

Маданий биримдик. Жалпы Эл аралык жогорку медициналык мектептин ишчараларына катышуу чет элдик студенттердин кыргыз коомчулугунун бир бөлүгү катары кабыл алышат. Бул алардын социалдык байланыштарын бекемдеп, Кыргызстандын маданиятын жана салттарын таанууга мүмкүндүк берет. Белгилей кетсек, Эл аралык жогорку медициналык мектепте 4000 ге жакын чет өлкөдөн келип окуган студенттер билим алышууда. Чет элдик студенттин жаңы социомаданий шарттарга ыңгайлашуусу, көбүнчө, билим берүү мекемеси алардын муктаждыктарын жана кызыкчылыктарын эске алып, ыңгайлуу шарттарды түзө алганы менен байланыштуу. Адаптацияга жардам берген адамдардын иши бул жерде негизги роль ойнойт. Алардын жардамы менен чет элдик студенттер жаңы чөйрөдө социалдык байланыштарды оңой түзүп, окууда ийгиликтүү болуу үчүн керектүү маалыматты тез алышат. Мындай адамдар — университеттин эл аралык бөлүмдөрүнүн кызматкерлери, деканаттар, окутуучулар, жатаканалардын тарбиячылары, миграция кызматкерлери, студенттик топтор жана жергиликтүү достор болушу мүмкүн. Ошондой эле, окутуучулар менен кызматкерлердин бул ишке даярдыгы да абдан маанилүү.

Бул өз кезегинде алардын окуу процессиндеги жетишкендиктерин жогорулатып, Кыргызстандын билим берүү системасына ийгиликтүү интеграциялануусуна өбөлгө түзөт.

Бардык чет өлкөлүк студенттерге мүнөздүү болгон адаптация процессиндеги төмөнкү жалпы кыйынчылыктар бар: билим деңгээли, профилдик дисциплиналар жана атайын предметтер боюнча даярдыктын жетишсиздиги, университеттеги окутуу формалары менен ыкмалары алардын туулган өлкөсүндөгү жогорку мектептеги окутуу формалары жана ыкмаларынан айырмаланышы.

Окутуу методологиясынын айырмасы. Эл аралык жогорку медициналык мектептердеги окутуу ыкмалары, студенттердин өлкөсүндөгү методологиядан айырмаланат. Бул айырмачылыктар, жаңы окутуу методдоруна көнүүнү кыйындатат жана студенттердин билимди өздөштүрүүсүнө терс таасир бериши мүмкүн.

Кыргыз тилин өздөштүрүүдө билимдин жетишсиздиги. Кыргыз тилин үйрөнүү үчүн керектүү материалдардын жетишсиздиги чоң көйгөй жаратууда. Окуу китептеринин, методикалык куралдардын жана заманбап ресурстардын аздыгы тил үйрөнүү процессин кыйла жайлатууда. Бул көйгөй айрыкча, чет элдик студенттерге таасир этип, тилди өздөштүрүү алда канча татаал жана узак убакытты талап кылууда. Аудио жана видео материалдардын жана интерактивдүү онлайн-платформалардын жетишсиздиги студенттердин тилди практикалык жактан өздөштүрүшүнө тоскоол болууда. Натыйжада, чет элдик студенттердин күнүмдүк турмушта жана окуу процессе кыргыз тилинде эркин сүйлөө жана түшүнүү жөндөмдөрү жетиштүү деңгээлде калыптанган эмес. Университеттер статистикалык маалыматтардын негизинде чет элдик студенттердин адаптациясын жеңилдетүү үчүн атайын программалар жана ресурстарды иштеп чыгып, сунушташы зарыл. Мындай иш-чаралар студенттердин билим алуусун жакшыртууга жана алардын кыргыз маданиятына ыңгайлашуусуна жардам берет. Бул маселеге өзгөчө маани берүү керек, себеби Кыргызстандын Улуттук статистика комитетинин маалыматы боюнча, 2021-2022-окуу жылынан башында жогорку окуу жайлардын 35% дан ашыгы чет өлкөлүк жарандарды түзөт. Төмөнкү улуттук статистикалык комитетинин маалыматына ылайык студенттердин жарымынан көбү

Өзбекстандын жарандарынан болгон, экинчи жана үчүнчү орунда Индия жана Пакистан студенттери жайгашкан.

Таблица №2

Кыргызстандагы чет өлкөлүк студенттердин саны боюнча талдоо

Өлкө	2010	2015	2020	2023
Баардыгы	3366	5627	19529	25774
Афганистан	73	123	49	358
Кытай	539	187	99	494
Индия	581	3917	12272	14424
Пакистан	955	413	6003	9589
Турция	793	695	509	425

Жогорудагы таблицада 2010-жылдан 2023-жылга чейинки мезгилде Кыргызстанга келген чет өлкөлүк студенттердин саны 3 366дан 25 774кө жетип, жалпысынан **жети эсеге өскөнү** байкалат. Айрыкча Индиядан

келген студенттердин саны кескин өсүп, алардын саны 14 424 жеткен. Ошондой эле, Пакистандан келген студенттердин саны 955тен 9 589га чейин көбөйгөн. Кыргызстан менен Пакистан, Индия ортосундагы билим берүү байланыштарынын чыңдалганын көрсөтөт [3].

Кыргызстандагы чет өлкөлүк студенттердин санынын олуттуу өсүшү өлкөнүн билим берүү программаларынын сапатын жакшыртууга жана эл аралык деңгээлдеги таанымалдыгынын арткандыгына байланыштуу экени байкалат.

Башка маданият өкүлдөрү менен баарлашуу же башка өлкөдө жашоо тажрыйбасы бар студенттер үчүн социомаданий адаптация кыйла жеңилерээк деп эсептелет. Бул, алардын "маданий сезимталдыгы" деп аталган белгилүү бир деңгээлде жөндөмдүүлүгү бар болгондугу менен түшүндүрүлөт. Бул сезимталдык, башка өлкөнүн маданий өзгөчөлүктөрүн кабылдоону, түшүнүүнү, кайра иштеп чыгууну жана интерпретациялоону камсыздайт. Маданий сезимталдык башка маданияттарды ийгиликтүү өздөштүрүүгө жана адаптация процессинде стресстен сактанууга чоң жардам берет. Ошондуктан, бул көндүмдөргө ээ болгон студенттер, жаңы чөйрөгө тезирээк көнүп, билимди жана коомдук жашоону ийгиликтүү өздөштүрүшөт.

Чет элдик студенттердин жогорку окуу жайларында ийгиликтүү натыйжалуу адаптацияланышына төмөнкү методикалык сунуштамалар берилет:

Окутуу жана методикалык комплекстерди даярдоодо өзгөчөлүгү. Окутуу программаларын чет өлкөлүк студенттер менен иштөө үчүн ылайыкташтыруу керек. Бул, окуу материалдарын жакшыраак өздөштүрүүгө жардам берүүчү ар түрдүү визуалдык жана семантикалык каражаттарды колдонуу дегенди билдирет. Санариптешүү доорунда англис тили сыяктуу көпүрө тилди колдонуу өтө ыңгайлуу болуп саналат. Индия жана Пакистандан келген студенттер өздөрүнүн тилинде сүйлөшүү алар үчүн өтө маанилүү. Алардын саны көп, бардыгы бир жогорку окуу жайында окушат, бир жатаканада жашашат, ошондуктан бири-бири менен барлашууда кыйынчылык жок. Бирок, бул психологиялык жактан баарлашуусуна таасирин тийгизет. Алар өздөрүн жалгыз сезбейт жана маданияттарынан ажырап калгандай сезишпейт. Мисалы, алар өз өлкөсүндө жүргөндөй эле жердештери менен сүйлөшө беришет. Эмоционалдык абалы жана маданий баалуулуктары ошол бойдон калыптанат. Бирок мындай кырдаал кыргыз тилин же орус тилин өздөштүрүүгө жардам бербейт. Тажрыйба көрсөтүп тургандай, алар кыргыз студенттер менен англис тилинде баарлашууга анча кызыкпайт. Алар англис тилинде окушат, жана бул жагынан алар башка чет өлкөлүк студенттерге караганда артыкчылыкка ээ. Алар үчүн англис тили чет тил эмес. Химия, физика, биология жана башка предметтер алардын өлкөсүндө англис тилинде окутулган. Ошондуктан алар үчүн англис тилинде окуу процессине катышуу маселени жаратпайт. Чет элдик студенттерге орус тилин билүү талап кылынган кырдаалдар көбүнчө күнүмдүк жашоого байланыштуу (дүкөндөр, автобуста, коомдук тамактануучу жайларда гана колдонулат) [4].

Америкалык социолог жана структуралык функционализм мектебинин негиздөөчүсү Т. Парсонс өзүнүн социологиялык теориясында адаптацияны изилдеген, ал адамдын социалдык системаларга киришин түшүндүрөт. Т. Парсонсун айтымында, адам коомдогу баалуулуктарды, нормаларды жана салттарды башкалар менен өз ара аракеттешүү аркылуу «өзүнө сиңирип», акыры социалдык системанын бир бөлүгү болуп калат. Адаптация коомдогу нормаларды жана баалуулуктарды өздөштүрүү аркылуу ишке ашат.

Т. Парсонс адаптациянын механизмдерин төмөнкүдөй бөлүп карайт: *Когнитивдик механизм:* маалыматты түшүнүү жана өздөштүрүү.

Коргонуу механизми: муктаждыктар ортосунда карама-каршылык болгондо колдонулат.

Жарашуу механизми: коомдук шарттарга ылайыкташуу.

Парсонс коомдо тең салмактуулук болсо, ал коомдун стабилдүүлүгүн билдирет деп эсептейт. Эгерде бул тең салмактуулук бузулса, социалдык кагылышуулар пайда болот. Адамдардын муктаждыктары менен социалдык чөйрөнүн ортосунда тең салмактуулук болушу керек, жана дал ушул процессте индивид социалдык чөйрөдө кабыл алынган нормаларды өздөштүрөт. Парсонс «социалдык чөйрө» жана «адаптация» түшүнүктөрүн колдонуп, адам коомдун бир бөлүгү менен гана өз ара аракеттене турганын баса белгилейт. Демек, адаптация – бул адамдын күтүүлөрү менен социалдык чөйрөнүн ортосундагы тең салмактуулук [5, 497-6].

Жыйынтык. Чет элдик студенттердин Кыргызстандагы социалдык жана маданий адаптациясы — бул татаал процесс, ал билим берүү системасы жана жергиликтүү маданияттын өзгөчөлүктөрүнө жараша кыйынчылыктарды жана мүмкүнчүлүктөрдү камтыйт. Адаптациялоо программалары күнүмдүк жашоого ийгиликтүү интеграцияланышына жардам берет. Ошондой эле, социалдык байланыштарды түзүү жана маданий айырмачылыктарды түшүнүү аркылуу студенттердин өзүн-өзү билдирүүсү жана эмоционалдык жактан колдоого алынуусу камсыздалып, алардын билим алуу процессиндеги жетишкендиктери көбөйөт. Бул, өз кезегинде, Кыргызстандагы билим берүү системасына болгон кызыгууну жогорулатат жана чет элдик студенттер үчүн өлкөнүн эл аралык аброюн бекемдейт [7].

КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТТАРДЫН ТИЗМЕСИ:

1. Анализ существующих предубеждений и практик поведения в отношении иностранных студентов в Кыргызстане <https://migranty.org> (Кароо күнү: 1.10.2024 г.)
2. Мамырбаева Н. Кыргыз тилин чет өлкөлүк студенттерге коммуникативдик ыкманын негизинде үйрөтүү. "Биология жана интегративдик медицина" электрондук илимий журнал. —№ 3(53) 2021. —162-166-б.
3. КР Улуттук статистика комитети <https://www.stat.gov.kg/>
4. Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү программасы (2021-2040жылдарга) <https://cbd.minjust.gov.kg> (Кароо күнү: 05.10.2024)
5. Т.Парсонс // Функциональная теория измерения. [Текст] / Т. Парсонс // Американская социологическая мысль. —М.:1994.— 497 С.
6. Программа «Адаптации иностранных студентов к инклюзивной образовательной среде университета на 2020-2024гг.». [Электронный ресурс]. —Бишкек. —10-24-б. — Режим доступа: <https://alc.kg/wp>
7. Эл аралык байланыштарды Билим берүү менен чыңдоо: [Электронный ресурс]. Кыргызстандагы чет элдик студенттер. — Режим доступа: <https://jarchy.arabaev.kg/adminadmin/fotogalere>